

АРАД ТҮМЭНЭЙ ҮЙНДЭРҮЕ АМЖАЛТА ТҮГЭСӨӨР УГТАЯ

(Эхнийнэгдэж I-дөхн оюурта).

Удаахи табан жэлдэ—1928—1932 онуудта—44,4 миллион түхэрэг, 1933—1937 онуудта табан жэлдэ—81,9 миллион түхэрэг, дайнай урда тээхн 3,5 жэлэй туршда (1938—1941 онуудта)—92,5 миллион түхэрэг, дайнай хойто тээхн табан жэлдэ (1946—1950 онууд)—68 миллион түхэрэг, удаахи табан жэлдэ—1951—1956 онуудта—131,4 миллион түхэрэг, 1956 ондоо 1966 он хүрэтэр арбан жэлэй туршда дунда заргаар жэл бүхэндэ абахда—81,2 миллион түхэрэг, үнгэрһэн 1966 ондоо—110 миллион түхэрэг һомологдохон.

1967 оной түсөөр 142 миллион түхэрэг мүнгөн һомологдохо байна. Нүхэдүүд, эдэ тоо, баримтанууды өндөгөөр тайбарилһанай хэрэгтэй ха. Республикын байгуулагданаан сагнаа хойшо ажамхи болон соёл культурын бүхн халбаринуудай, илангада промышленноостни хугжэлдэ жэл бүхэндэ улам эхэдр гуоной зүгөө тулалмаа хургадэдог байһынь эдэ тоо, баримтанууд өнн тодоор гэршэлж харуула. Энергетикчэ баазатгууерг промишленноостни хугжөөлдөхүгү байһани мэдэһиди. Республика доторнай энергетикчэ бааз индустриальна бүхн барилгатай нэгэн доро байгуулагданаан гээшэ. 1928 ондо республикын бүхн электростанциудай үйлдэрин хураан хүсн 800 киловатт болодог, жэл соо үйлдэрилдэгдэһэн электрын элпэ хүснэй хэмжээн арайхан гээшэ 1 миллион киловатт-час болодог һон. 1940 ондо электростанциудай хүсн 24 мянган киловатт хургадэжа, электрын элпэ хүсн үйлдэрилдэгдэһэн 55 миллион киловатт-час хургадэһэн юм. Мүнөө республикын электростанциудай хүсн 300 мянган киловатт дээшлэжэ, 1966 ондо 700 миллион киловатт-час электрын элпэ хүсн үйлдэрилдэгдөө.

Эрдм нургуулан түгэс хүдэлмэршэд болон мэргэжлэдээд гүйдэ хангадгадөө промишленностни хугжээ аргагүй гээшэ. Революцийн урда тээхн Буряад орондо тимиэ мэргэжлэдэ байгаагүй шахуу. Парти болон комсомолой урагаар оройной олон область, хизарһана Буряад республикада өршөн орд ба бусад арадуудай түлөөлгөдөж манай түрүүшн зановуды баринан байна. Иматгал тэдэ түлөөлгөдөж нотагай зоний дундаа хүдэлмэршэн аглице нурган хүмүүжүүлэн түхүүтэй.

Оройнойнай нислэг—Москва, Ленинград, Харьков, Днепродзержинск болон бусад городуудай хүдэлмэршэн анги ба партиан организациуд шэнэ предприятинууды байгуулаха, тэдэние ашаглаха хэрэгтэйнай аймахтар эхэ тулалмаа хургаа. Шэнэ барилгануудай элбэгдэгдэн хэлэн зүүн, мянган худалмэршэд, инженерно-техничекэ хүдэлмэршэд түлөөлөршөн анги байгуулаха хэрэгтэй Буряад партиан организацида горитойгоор тулалса. 1940 ондо республика доторнай мэргэжлэ һайнтай 27 мянган хүдэлмэршэд промишленностни дээрэ ажалалта байһан юм. Мүнөө тэдэний тоо 90 мянга хүрэтэрөө олоһонхой.

Дайнай урда тээхн 1940 онойтэй жэвшэд, республикын промишленностни мүнөө 25 дахин эхээр валовой продукци үйлдэрилдэг. Республикын промишленностни мүнөө үсын хугжээтын хэмжэээ нэгэ нимэ жэвшэгээр харуудхда болоно. Буряад орондо үйлдэрилдэгдэһэн эд баран, бутадэгдэн машина түхэрэлгэнүүд Советскэ Союзай 80 област болон хизарһа, харин 37 гуранид элбэгдэгдэн гээшэ.

Улаан-Удын авиационно заводто бүтээгдэжэ продукция; Улаан-Удын ЛЭРЗ-дэ шэнэ хэдэн заһабарилдагдэ төлөөһөн болон электростанци; Улаан-Удын «Электромашинно» заводто бүтээгдэжэ хүсэ эхэтэ автотран, өрөө оньһото электромотор; бусад предприятинуудта бүтээгдэгдэ эцдэ прибор, олон эд бараануудта манай предприятинуудтай тамага талбайтай. Эдэ бүтээ республикын ажаллаһанай өмөрхөл болонхой. Буряад оройнойнай газар дайта ашагта малтамалар баян. Забайкалийн үргөн тала, Баргаланай тайга алтаар баян гэжэ суурхадат байгаа. Совет засагай урда тээ бэшэ ондоо баянууды элбэгдэжэ, үнгэртэ металл, минералууд малтагддаг болоно. Эдэ ашагта малтамалуудай бааз дээрэ хэдэн томо предприятинууд байгуулагдланхай. Гэбшээ байгалийн шунэ эхэ бялгунууд сашада ашагддагдэ болдоно, промишленностни шэнэ халбаринууды хугжээтэ арга олгохо байна.

Совет засагай жэлүүдтэ республикын модо бэлдэхэлэй промишленностни эхээр хугжөөлдөг. Урдан ойроо хуртөөгүй тайгын шэнэ газаруудай ашагддагдэ ажилһон, тусхайлан хэлбэлэ, Баргаланай тайгада модо бэлдэхэлэй ажилһон

дээрэһээ модо болбосоруудха промишленностни үргэнөөр хугжөөжэ шухала. Энэньһээ урагша бэлдэхэдэһэн модоной зарим хуби арадай ажахыда хэрэглэгдэгдэ байһан. Бэлдэхэдэһэн модоной горитойһон хубинь химическэ промишленностниа шухала хэрэгтэй түүхэй эд байһыньһээ хаа, хаялан болжо хосордон байгаа. Отологдон модне ута элбэг хэрэгтэй газартан асардаг болодохо эхэ аша туһатай, үзүүр түшүүһынь хаялаһанда гаргангүй, бутлһынь хэрэглэхэ арга олоно.

Модоной хамаг бүхн хаялаһа хуу хэрэглэжэ шалаха түрүүшн предприятни—мүнөө барилдажа байһан Сэлэнгийн комбинат болоно. Элдэ целлюлоза, картон үйлдэрилдэгдэхэ юм. Энд предприятини түрүүшн Мүнөө хуудэ алаһын талаар хаража үзэе.

Коммунис партиин хүтэлбэри доро хуудэ алаһа дээрэ туйлай эхэ хубилалта туйлагданаан гээшэ. Жэжээн үсын ажалһаа томо хамтын ажахыда шэлжэн орождо, тариан ажал хүжөөжэ ба нэгэ газарта ажалһаа арга боломжо хангалданаан байна. Хамтын томо ажахынууды элбэгдэжэ шухала хэрэгтэй техникчэ—трактор, хуудэ алаһын эдбэ машина эмсэг, материална болон инжансова эд зөөри абадаг болоно. Нүүдэл ажабайдалтай, юрын алуухан ажахытай малшал Совет засагай аша туһаар нодарган баяшуудай, ноёд баянуудай дарилалһаа сулөөлдөөд, шэнэ ажабайдалтай боложо, социализмн замда оройһон ушаар хадаа аймахтар эхэ түүхэтэ хэрэг болоно. Мүнөө хуудэ алаһын үйлдэри хүсэ эхэтэй хамтын ажахн, совхозуудта түшэлдэно. Хуудэ тохсонуудай экономикн үндһөөрөө хубилжатай хамта таряалаһан өөһтын ажабайдалда ехэхэн хубилалта болоно.

Нүхэдүүд, Буряад оройной хуушанай ажабайдал тухай хүсэд һайн мэдэхэгүи хүнүүд хаа-яа дайралдалга гээшэ. Буряадтай мал ажалда ямар нэгэ «жаргала сагай» бий байһан тухай үгэдэ тимиэ хүнүүд бэлдэхээр үншэлдэг байна. Таря үгэн гол удхын юуб гээхэдэ, тариан ажалдай дэлгэрхэлэе урил Буряад оройной тала дайтар тоо томшогүй олон мал бэлдэжэ байгаа. Нүүдэл тариан ажалай хугжөөгдэжэ ажилхэлээр мал ажалда хойдло тохоболдог, тэжээлэй хомор болоһон дээрһээ адуу малтай тоо толгой үсөөржэ захалаха гээшэн.

Нимэ хөөрөөндэ дуратайшууды нэгэ бага гомдоххо хоратгүй. Ушарһын гэхэдэ, энэньһэн үнэн байдаһаа тон эхэ агаасагтай бшуу.

Эдэ хоолой ургамалууды тарилда болохо зорилгоор Буряад орондо тариан ажал шууд хугжөөжэ иматгал Совет засагай жэлүүдтэ элбэгдэн байна. Республикын байгуулагдаха үелэ, 1923 ондо, Буряад халхалагддаг газарай бүхн хэмжэон оройдоо 200 мянган гектар хүрэхэгүи байһан. Шэньһээ 16 мянган гектарта, оройһон болгодохо обөөс 16 мянга, зөлөөк болгодохо обөөс 4 мянган гектар, хартааба—2000 гектар, өвш—700 гектарта тарилдагдэ байгаа. Мүнөө республикын халхалагддаг газарай хэмжэон миллион шахуу гектар.

Table with 3 columns: Year, Cattle, Horses. Rows for 1940 and 1966.

Table with 3 columns: Year, Sheep, Pigs. Rows for 1940 and 1966.

Уушлын 40 жэлэй туршда республикын хун зоний тоо 1926 ондо 389 мянга байһанаа, 1966 ондо 785 мянга болотороо ургаба. Энэньһээ хамта горотоо ажалуушалай тоо 50 мянгаһаа 334 мянга хүрэтэр олоһонрой. Жэл өрхө бүрн хун зонийной эд бараа худалдан абаха арга боломжо, хун бүхэндэ эдэ хол хэрэглэгдэ хлам дээшлэнэ.

Мүнөө республикын хуудэ алаһа хун зонийгоо эрильте зөөри хоолоор гүйдэ хангаһаа гадна, горитой хэмжээной оройто таря, илангада мал ажалдай продуктууды оройнойгоо ондоо областнуудта, гураниһоо ноосны фонднуудта үгэдэ болонхой.

Мүнөө хуудэ алаһын талаар хаража үзэе. Коммунис партиин хүтэлбэри доро хуудэ алаһа дээрэ туйлай эхэ хубилалта туйлагданаан гээшэ. Жэжээн үсын ажалһаа томо хамтын ажахыда шэлжэн орождо, тариан ажал хүжөөжэ ба нэгэ газарта ажалһаа арга боломжо хангалданаан байна. Хамтын томо ажахынууды элбэгдэжэ шухала хэрэгтэй техникчэ—трактор, хуудэ алаһын эдбэ машина эмсэг, материална болон инжансова эд зөөри абадаг болоно. Нүүдэл ажабайдалтай, юрын алуухан ажахытай малшал Совет засагай аша туһаар нодарган баяшуудай, ноёд баянуудай дарилалһаа сулөөлдөөд, шэнэ ажабайдалтай боложо, социализмн замда оройһон ушаар хадаа аймахтар эхэ түүхэтэ хэрэг болоно. Мүнөө хуудэ алаһын үйлдэри хүсэ эхэтэй хамтын ажахн, совхозуудта түшэлдэно. Хуудэ тохсонуудай экономикн үндһөөрөө хубилжатай хамта таряалаһан өөһтын ажабайдалда ехэхэн хубилалта болоно.

Мүнөө хуудэ алаһын талаар хаража үзэе. Коммунис партиин хүтэлбэри доро хуудэ алаһа дээрэ туйлай эхэ хубилалта туйлагданаан гээшэ. Жэжээн үсын ажалһаа томо хамтын ажахыда шэлжэн орождо, тариан ажал хүжөөжэ ба нэгэ газарта ажалһаа арга боломжо хангалданаан байна. Хамтын томо ажахынууды элбэгдэжэ шухала хэрэгтэй техникчэ—трактор, хуудэ алаһын эдбэ машина эмсэг, материална болон инжансова эд зөөри абадаг болоно. Нүүдэл ажабайдалтай, юрын алуухан ажахытай малшал Совет засагай аша туһаар нодарган баяшуудай, ноёд баянуудай дарилалһаа сулөөлдөөд, шэнэ ажабайдалтай боложо, социализмн замда оройһон ушаар хадаа аймахтар эхэ түүхэтэ хэрэг болоно. Мүнөө хуудэ алаһын үйлдэри хүсэ эхэтэй хамтын ажахн, совхозуудта түшэлдэно. Хуудэ тохсонуудай экономикн үндһөөрөө хубилжатай хамта таряалаһан өөһтын ажабайдалда ехэхэн хубилалта болоно.

Мүнөө хуудэ алаһын талаар хаража үзэе. Коммунис партиин хүтэлбэри доро хуудэ алаһа дээрэ туйлай эхэ хубилалта туйлагданаан гээшэ. Жэжээн үсын ажалһаа томо хамтын ажахыда шэлжэн орождо, тариан ажал хүжөөжэ ба нэгэ газарта ажалһаа арга боломжо хангалданаан байна. Хамтын томо ажахынууды элбэгдэжэ шухала хэрэгтэй техникчэ—трактор, хуудэ алаһын эдбэ машина эмсэг, материална болон инжансова эд зөөри абадаг болоно. Нүүдэл ажабайдалтай, юрын алуухан ажахытай малшал Совет засагай аша туһаар нодарган баяшуудай, ноёд баянуудай дарилалһаа сулөөлдөөд, шэнэ ажабайдалтай боложо, социализмн замда оройһон ушаар хадаа аймахтар эхэ түүхэтэ хэрэг болоно. Мүнөө хуудэ алаһын үйлдэри хүсэ эхэтэй хамтын ажахн, совхозуудта түшэлдэно. Хуудэ тохсонуудай экономикн үндһөөрөө хубилжатай хамта таряалаһан өөһтын ажабайдалда ехэхэн хубилалта болоно.

Мүнөө хуудэ алаһын талаар хаража үзэе. Коммунис партиин хүтэлбэри доро хуудэ алаһа дээрэ туйлай эхэ хубилалта туйлагданаан гээшэ. Жэжээн үсын ажалһаа томо хамтын ажахыда шэлжэн орождо, тариан ажал хүжөөжэ ба нэгэ газарта ажалһаа арга боломжо хангалданаан байна. Хамтын томо ажахынууды элбэгдэжэ шухала хэрэгтэй техникчэ—трактор, хуудэ алаһын эдбэ машина эмсэг, материална болон инжансова эд зөөри абадаг болоно. Нүүдэл ажабайдалтай, юрын алуухан ажахытай малшал Совет засагай аша туһаар нодарган баяшуудай, ноёд баянуудай дарилалһаа сулөөлдөөд, шэнэ ажабайдалтай боложо, социализмн замда оройһон ушаар хадаа аймахтар эхэ түүхэтэ хэрэг болоно. Мүнөө хуудэ алаһын үйлдэри хүсэ эхэтэй хамтын ажахн, совхозуудта түшэлдэно. Хуудэ тохсонуудай экономикн үндһөөрөө хубилжатай хамта таряалаһан өөһтын ажабайдалда ехэхэн хубилалта болоно.

Table with 3 columns: Year, Sheep, Pigs. Rows for 1923 and 1966.

Совет засагай үелэ ашагт шэлжэжэ бүхн малтай тоо толгой олоһонройһон эңэ таблица соһоо элээр харгалана. Гансахан алуунай тоо хоронхой байна. Гэбшээ кондой тоо зөлтөй 6 дахин, гахай 5 шахуу дахин олоһонройһон байна бшуу.

Малай гансахан тоо толгойной олоһонрой сасуулары мал ажалдай болон байдалда дүүрэн тайбери үгэжэ шалданагүй. Алаһын эңэ халбарын ашагт шэмын ямар байһынь жэвшэжэ хараха хэрэгтэй.

Октябрийн революцийн урда тээ, мүн хуудэһыннь, Совет засагай тогтоолһон хойно Буряад республикай үйлдэрилдэгдэһэн өөһтөө хэрэгдэжэ областнуудай тодо оролд байһан. Нюгга дээрэ үйлдэрилдэгдэһэн продуктуудтай, эңэ түрүүн оройһон тариан хун зонийгоо хэрэгдэжэ хүсэд хангалтгүй байһан гээшэ. Тимиэ дээрһээ тариан ажалдай «продуктууды ондоо областнуудһаа асарха баатай болодог байгаа. Нимэ байһа гинимэһе үнн байһан бэшэ ха юм. Мүнөө байдалтай тусгаар ондоо болоһонхой.

Ушарһын жэлүүдтэ, тусхайлбал, республикн байгуулагданаан түрүүшн жэлүүдтэ үелэ хуудэ алаһын продуктууды үйлдэрилдэгдэ ха худалдагдэ тухай тоо, баримтануудай үгс байһанын харамтай юм. Жэвшэ болгомээр гүйдэ тоо, баримтанууд 1940 ондоо бий гээшэ. Эңэ тоо баримтанууд нүүшн 25 жэлэһинь хаа, коллективизацийн үелэ шэнэлээ хубилгалаһан хуудэ алаһынхай мүнү түгөөр хугжээжэ байһынь эли тодоор харуула.

Дайнай урда тээхн 1940 ондо (зүгөөр тэрэ жэлда хура бороо элбэг байһан) хуудэ алаһын гол продукт абагынь үнгэрһэн 1966 онойхитой жэвшэжэ нимэ байна:

Table with 3 columns: Year, Sheep, Pigs. Rows for 1940 and 1966.

Table with 3 columns: Year, Sheep, Pigs. Rows for 1940 and 1966.

мүнөө тэжээлэй һайн баазатай болоно, бэлдээр элбэг алуудхалаа гадна, кукурузын силос, шамэ эхэтэ комбиноормоор тэжээлэһэн.

Хуудэ алаһынхай эрдм ухаанай үндһээ һуури дээрэ хугжөөгдэжэ болоно, Эндэ нэгэ нимэ жэвшэ харуула: 1923 ондо республика доторнай хуудэ алаһын оройто 8 мэргэжлэдэ (зоотехник болон агрономуд) бий байһан. Тэдэн соһоо оройтоо илбэгдэн дээрэ эрдмэтэй һэн. Республикн доторнай мүнөө хуудэ алаһын 1600-һаа дээш мэргэжлэдэ хүдэлмэршэнэ. Тэдэнэрэй олонхын дээрэ эрдмэтэй.

Иматгал колхозно байгуулалтын илангай, эгээн шухалһан гэхэдэ, парти, правительствын асар эхэ тулалмажын, агууехэ орд арадай болон бусад арадуудай һайн һайхан сэлхээлэй аша дүүгэй тулалмажын ашаар хуудэ алаһын дэижээлгэ нимэ асар эхэ дэлбэлдэ хөгжэ.

Хуудэ алаһынь мүнөө үсын хүсэтэ хошуундай үлэтэр һайжаруула хүдэлмэршэ зүбөөр абууланһангта ашаар ашагт шэмэ багатай нотагай үүлэтэрэй малтай ороно, ашаг шэмэ эхэтэй малтай болоно. Хонидий урданайхитэй алаһ шаруун бийн, һурин ба нарибтар ноһотой болонхой. Гахай болон шубуу үсхөөржэжэ үргэнөөр хугжөөгдэнэ. Хэрбээ урдан мал гол түлбэ билиһэн тэжээгдэжэ ха.

ондо 2380 трактор (50 мориной хүсэтэйд оруулахда) бий байгаа. 1967 оной эхээр тракторнууд тоо 12 мянга шахуу болодо байна. 1940 ондо таряа хурадаг 566 комбайн бий байгаа һаа, 1967 оной эхээр тэбэний тоо 2744 болоно. Ашанай автомашинууд нилээд олоһонрой.

Хуудэ алаһы жал эрхэхэ тулам бүри нарин һайн техникэ улам олоһон ажабайдалтай.

1950 ондо 365 колхозной оройдоо 56-иннь үйлдэрилдэгдэ хуудэлмэршэ электростанци хэрэгдэжэ байгаа. Мүнөө илбэгдэһэн олонх колхозууд электрижүүлдэгдэнэ. Бүхн районууд (Алһан районгүйгөөр), мүн бүхн колхоз, совхозууд буталаа электрорамжүүлгын утаһа шажэ мүүдтэй холбогдоо, үйлдэринин, тариан алаһа хэрэгдэжэ электростанци һаагууерг абадаг болоно. Республикн хуудэй районууд жэл бүхэндэ 60 миллион үдүү...

Хуудэ үлэ! Экономикн хугжээтэ арадай байдал һайжаруула үндһээ һуури боложо үгэнэ. Республикн промишленностни, хуудэ алаһын хугжээтэ гудам ажаллаһан материалын байдал жэвшэ жэлдэ һайжаржал байһаар.

Манай республикн ажал хэжэ шалаха бүхн хун зоний 80 процнтин нитин үйлдэри дээрэ үгэдэжэ. Бүрэ үлбэр ажал хүдэлмэршэ хангалданаанхай. Тимиэһээ олонх хун зоний 2—3 гшүнүһин ажал хэжэ байха юм. Салин хуудэн ажаллаһан гол олоһон болоно гэһэн. Мүнөө салин хуудэн халгалаһангүи дээшлэжэ байгаа.

Жэвшэжэ, 1958 ондоо 1965 он хүрэтэр республикн хун зоний мүнгөн өлзө 65 процнтээр нэмэ. Тинхээ хүдэлмэршэд болон алба хаагшадтай лунза заргын салин хуудэн 21 процнтээр нэмэһэн байна.

Салин хуудэний шууд сэхээр нэмэхэл хамта, хэрэгдэлгын нитин фонднууд жэвшэ жэлдэ нэмэжэл байгаа юм. Иматгал дүрбэн жэлэй (1962—1965 онууд) турша соо нитин фонднуудһаа үгтэһэн түлөөлүүд болон хурагалаһангүи манай республика дотор 400 миллион шахуу түхэрэг болоһон байна юм.

Түрүнэй болон кооперативна рознично худалдаа наймаанай ургалта тухай мэдэһүүд угаа Нонирхойтоо. 1937 ондо бүхн дээрэ 5,5 миллион гүхэртэй рознично худалдаа найман хэрдэн байгаа. 1966 ондо 37,9 миллион түхэрэгтэй эд бараан худалданаан байна. Нитин элээ хоолой предприятинуудай хэһэн наймаан эһэ үе соо 15-һаа 120 миллион түхэрэг хүрэтэр ургаа. Мүн эһэ үе соо магануудтай тоо 861-һоо 2109, словонуудтай тоо 117-һоо 717 хүрэтэр олон болоно.

Байрын гэрчүүһы улам олоһон барилга ажаллаһан ажабайдалтай һайжаржа байһана—шухалһын шухала үрэ дүн болоно. Тоторхойхоо, Совет засагай тогтоһонхой, 1926 ондоо ажилһэн, республикн городууд болон промишленна тохсонуудай байрын фонд 7,2 дахин, тэрэ тоодо Улаан-Удэ горотой байрын фонд—11,5 дахин нэмэ.

Байра барилга тухай КПСС-эй ЦК-гай, СССР-ий Министруудтай Советэй 1957 ондо багалан абаһан мэдэжэ тогтоһонхой хойшо гэр байра барилга илангаһа эхэ далайсагтай болоно. 1958 ондоо 1961 он хүрэтэр республика дотор гол түлбэ гурванай мүнэ дөөржэ 2 миллион 653 мянган дүрбэлжэ метр талмайтай байра барилгаа. Эңэ хада революцийн урда тээхн Буряад оройной бүхн байры фондхо хада дахин эхэ болоно.

Элуурэ хамгаалтын өмхи зургаануудтай тоо жэвшэ жэлдэ олоно болжо байгаа. Республикн тогтоһын урда тээ Буряад оройной газар дээрэ оройтоо 3 больница, бүхнхөө 14 врач бий байһан юм гэжэ һануула. Мүнөө республика дотор 140 гаран больница бий, 1300 врач ажалладаг. Революцийн урда тээ Буряад орондо үлбүүдтэй 60 гаран протистей нэгэ жал хүрөөгүй һынтай байхдаа гээгдэжэ һэн. Мүнөө ничнанаһан үлбүүдтэй гээгдэжэ тон зөөрөө.

Олон тоото поликлиника, больница, санатори болон курортнууд ажаллаһан алуурэ хамгаалаха харгылы хангана. Эңэ хада арадай байдалтай һайжаржа байһанай баһа нэгэ шухала жэвшэнь болоно.

КПСС-эй Центральна Комитетдэй тогтоол соо илбэг хэлэгдэнэ: «Октябрийн 50 жал хада соёлой хубилгалы бэлдүүлэ болоно. Социализм совет хүнүүһы эрдмэтэй, болбосортой болгоо. Обществын соёл сурталдай ажабайдалы хэмжээлэггүйгөөр дээшлүүлэн байжуула.»

Социализм байгуулһын хубин болоһо соёлой хубилгалы программы арадуудай агууехэ вожжэ В. И. Ленин зоёһоной байгаа, тэрэние Советскэ Союзай Коммунист парти болото харга дээрэ бэлдүүлэ. Совет засагай һалхан тогтоол байгаа. В. И. Ленин соёлой хубилгалы зорилгонууды табла һэн, тинхэдэ пролетарка революцийн илангай хүдэлмэршэ соёлой хубилгал хэжэ политичекэ болон социальна бүхн шухала дүхэм хүсэлтэ байгуулданаанхай гэжэ онсолон тэмдэглэ һэн.

Соёлой хубилгалы төрийн голорхойлоһон. Эхэ хубилгал оройны хуржалтын жама ёһотой, тэрэние ал-

тэй киловатт-час электростанци мүнөө хэрэглэно.

Иматгал үнгэрһэн 1966 ондо республика дотор 500 шахуу киловатт электрорамжүүлгын утаһа шажэм татагдажа, республикн урда талын районууды түбэй газарһа электростанци хангаха асуудал хүсэдөөр шиндхэхэ арга олгоо.

КПСС-эй ЦК-гай маргын Пенумень, партиин XXIII съездын, КПСС-эй ЦК-гай манай Пенумень шиндхээринүүдтэй һайн үлөөрөө республикн хуудэ алаһы улам бүри түргэ-нөөр хугжэнь, тэрэний үмзэ гайхамшатаа хараа замүүд нээгдэнхэй. Тусхай мэргэжлэдэ орохо, ашаг эхэтэйгээр ажалла эрхилжэ замаар алаһаа, колхоз, совхозууд эгээн лэ багаар гаргаа хэжэ, протукция бүри эхээр абадаг болохо байна. Эңэ хада арадай материална байдал сааһадан шууд сэхээр һайжаруула угаа шухала угда шаартай.

гасан гү, али зайсан гаража болохогүй гэжэ В. И. Ленин харуулан байгаа юм. «Пролетарка соёл культурга хадаа капиталист обществн дарилалта дөрө хун түрэгтэй олоһон эрдм мэдэһе саһадан ёһонһон хуржээтэ болон» гэжэ тэрэ хэлэ һэн. Тинхээ пролетарка соёл культурга хадаа ажаллаһан, мүлжэжэһэн олонхын, обществн түрүү, прогресивн культурын түлөөлгөшэд бий болгон хүжөөһөн демократичекэ болон социаль соёл культуры ут залгамжалан хүжөөһөн болоно гэжэ В. И. Ленин заагаа һэн.

Соёлой хубилгалы ленинскэ программы Советскэ Союзай Коммунист парти, тэрэний Центральна Комитет шууд сэхээр, ордосотойгоор бэлдүүлэ. Соёлой хубилгал тухай В. И. Ленин һургалтай агууехэ шиндхэл хуусн, тэрэний түүхэтэ амжалтанууд манай Совет Буряад оройной жэвшэүүд дээрэһээ эли тодоор харгалана.

Октябрийн революцийн болохо үелдэ үшөө феодализм-патриархалһаа, уг гаралай харилсаатай байһан буряад арадай бүхн ажабайдал ламанарай үлөөр бодоо дороо гэбшэнь, манай арад 10—12 жэлэй турша соо соёл культура, эрдм гэгээрэһи хугжөөһөөр асар эхэ даһалта хэһэн байна. Буряад оройно 1930 ондо хун зоний дунда үзэ бэһжэ мэдэжэгүй юадал усдагданаан, һуруулһын һаһанай бүхн үхбүүд буралсалда хабадуулагдаһан байгаа. Үзэг бэһише латин, удаан доо афаиудай оруулан, туралхн хэлэ дээрэ үчөөнигүд болон бусад литература хэһэн гарган ушар республикн соёл культуры, эрдм гэгээрэһи дэижээлгэ угаа эхэ угда шаартай байгаа.

Ургажа лбаа үетэһини мүнөө буряад арадай хойрдохн туралхн хэлэ болонхой орд хэлэндэ һургалта агууехэ ороһон болон дэлхэйн соёл культуратай хун зонини түргэнөөр танилцуулдаг шиндхэл үүрэг дүүржэ. Һаяһагай анд хун зонийн 90 гаран процнтинь үзэг бэһжэ мэдэжэгүй байһан Буряад орондо нэгэһи национальна дунда һургуули үгс байгаа һаа, мүнөө 586 һургууль, тэрэ тоодо 149 дунда һургууль бий болонхой. Һуругуулуудта 175 мянган хун һурана. 28 тусхай дунда, дүрбэн дээшэ һуругуули байгуулагданаан. Техникүүд болон институтуудай студентүүдтэй тоо 30 мянган хун болонхой.

10 мянган хүндэ абажа үзбэл, студентүүдтэй тоогоор манай республика оройной эгээн түрүү республикунуудай заргад ороһоной, тинхээ эдэһи оройнуудһаа байгатай. Франци, Англи, Итали, ФРГ гэхэ эерын оройнууды үнн хада ахиха гараван байна. Республика дотор литература, искуство болон наука ёһотойгоор лэ һалбарлан хугжэно. Опера, балетэй орд болон буряад драмануудтай театруудта, филармонида 400 гаран артист хүдэлнэ, тэдэний 123 хүнинь хундээ нэрэ заргэһгүиүүд. Тэрэ тоодо 3 хун СССР-ий арадай артист нэрэ заргадэ хүрэхэһэй. Репертуарһаага байли, ондо ондоо аяһан байлһын талаар республикн театрууд оройной олон эрхим театруудһаа дутуугүй юм.

Олоациональн совет культурын байлгата республикн искуство, литература хуудэлмэршэһэн өөһтөө һадаха туһа нэмэһи оруулалса. Буряад ураг зоёлоһондой олон эрхим зоёһон орд хэлэ дээрэ, Советскэ Союзай, арадай демократийн оройнуудай арадуудай хэлүүд дээрэ оруулдагданаанхай. Буряад оройной композиторнуудай хугжээтэй манай Эхэ оройной нислэдэ

ЛЕНИНЭЙ ГАР ТАБИЛГААР...

М. Горькийн нэрэмжэтэ республиканска библиотекэ үүнэй газетэй ехэ хөмөр болон нэгэ номо мүнөө залгагдахуй байдаг...

Осын «Известии» 1918 оной июний 29-дэй номеро «Правителствын хэрэг ябууланууд» гэжэ гарнаг доро Совет засагтай хэбн декретүүд толилогтоон байна...

Совет засагта эсэргүүтээр чехословацка полициудай элсэгтэ булалгаа хэнийн тушо Чехословацка национальна советдэ, тэрэний бүхэ өмн болон комитетүүдэ урхалха гэжэ Совнарком тогтооно...

Соменовой шуната банзанууд Забайкалда олохон хувий ами талхан, Совет республикын хүдэлмэринд, тарианалы амгалан ажаллаань ехээр баттуулан байна...

ШЭНЭ ГАРАЖТАЙ БОЛОХОНЬ

Аргалын совхозой Арагуунай отселендэ 10-аад автомашинын бууриг гарж шэнээр баригдажа байна. Н. Н. Радаевай хүтэлбэрилгэж дархануудай бригада гаражай байригые мартын 12-то үнгэргэгдэхэ хуналтын үзэр болотор дүүргэхэ зорилготой. Р. БУДАЕВ. Баргажан.

ЖАЙРА ШАГНАЛДА ХҮРТЭВЭД

Арадай элүүрэй хамгаалха, медицинан эрдэмтэ хүргэхэ, арадай ажалыг түсөөлхө, тэрэниг материално-техническа таларыг хангалха, долоон жэлэй түсөөлгө амжалтатгайгаар бэсүүрхэ хэрэгтэ гайбатыг байһанайнгаа түшөө ресубликын олохон врачнууд, финансын болон түсөөлэлтэй хүдэлмэриндэ засаг түрэн дээдэ явралда хүртээ. Наяхын нима хайра шангууд олохон хүдүлгэ баруулалда...

империалистүүдэй холбоо бариса байгуулан Семенов революци эсэргүү отрядүүдэ ахилаха хажэ эхилэ һэн...

1918 оной июль жэлэй гариха үзэр Забайкалын хасагуудай атам болго гэжээ гэжэ Семенов өөрингөө сонсоходон гэзэ, Тэрэ туруунингэ шуната довтолго хэлжээ «Маньчурия» станица довтолго, гандахэ хүдэлмэриндэ, сэргэндэй денуугуудай Советэй тэнцүү барижа абал, зары тургалвор алаһан, зобоонон юм...

Осын газетдэ толилогтоон телеграмман бөлөгдөжэ байха үедэ Забайкалын фронт амхалгаланы, Сергей Лазо тэрэниг уагридажа байһан юм...

УЯЛГАЯ ДАХИНАА ХАРАЖА ҮЗЭВЭ

Улаан-Удын нарин сэмбэн фабрикийн хүдэлмэриндэ ургал, абаһан социальн уялга дахинаа хаража шалжа, Габын жэлэй хоёржэ жэлэй түсөөлгө бөлөгдөөн урид дүүргэжэ, даабаришаа гэхүүр 20 мянган метр бүт нэхэхэ гэрээцэ, 23 мянган метр нэхэхэ пята уялга абал.

Сэмбэ нэхэгчид арьбалалта, хэжэ гэжэ үшөөлгө оролдоно. Гэдэний материал, түүхэй алаа гамтайгаар гаргалалха гэһэн үүхэлэнь бусад предприятинуудта дамжагдэл, горитой алмалта хэргэһэн юм...

сээгүй, саашла Манжуур руу агулалта бэлэй. Зүүрөөр анэ 1918 оной бүхэн зун Прибайкали, Забайкали шатар улаан гвардин сэрэгүүд Совет засагта эсэргүү бэлдөөн сагаан чехүүр болон гвардецүүдэй хатуу шанга тудалда хэһээр байгаа бэлэй.

июний 20-дэ дайсаа Слюданка станица азалла һэн. Энээнэй урданхан, июний 11-дэ, Эрхүүдэ байһан Сибирийн Советүүдэй ВЦИК («Центросибирь») Верхнеудинск эвөөһн юм.

Августын 20-дэ Верхнеудинск, августын 26-дэ Шэтэ дайсаалаар эзэлэгдөөн байгаа.

Ингэжэ манай Забайкалн тэрэ үедэ болдо байһан тэмсэл Совет оройн хизаар бүхэндэ соностог байһан юм...

М. СПЕКТОР.

ЭДИР БЭЛИГТЭ

Баатар Мэрдигеев бүр байханаа ахилажэ илэтилинээр элдэб дурсуунуудэ урладаг һэн...

Августын 20-дэ Верхнеудинск, августын 26-дэ Шэтэ дайсаалаар эзэлэгдөөн байгаа.

тайгаар адаглажа, тэрэ эвбэлсадэг юм. Эдир скульпторай ажалай стол дээрэ мүнөө хэлэн арбаад бүтээһүүтэ хэргэнхэй жорыжа байдаг.

ЭУРАГ ДЭЭРЭ: 1. Баатар Мэрдигеев дуратай ажалаа хэжэ байна. 2. Эдир скульпторай бүтээһүүтэ «Шулуун», «Тачанка», Э. Захаровай фото.

УЭРСЭ ТАРИГДАУ Улаан-Удын аймаг. Эртын тариха хаба орожо, «Улаанго» колхозой телличнэ амлайгүй үгэрсээс буулгалда...

СИБИРЬТЭ

ТУВЫН НҮҮРЬНЭ хай. Тэрэний утаны мянга үзүүтэй километр байха.

ЗҮРХЭНЭЙ ХИРУРГИ Омск. Өйрөн сар соо Сибирийн болон Алас-Дуриа зүгэй эгээн холын гөрөөдүүтэ зүрхэндэ операци хэргэжэ болгохо...

УСТЬ-БАЛЫГАЙ БАЯЛИГ ТЮМЕНЬ. Баруун Сибирьтэхэ Усть-Балыгай нефтийн уурхай хада «Хара алтанай» дэлхэй дээрэ олдохон шухаг баялиг болон.

УБЭЛЭЙ ҮДЭШЭНҮҮДТЭ... БАРИНАУЛ. Ключевской районий «Знамя Октября» гэжэ тосхойн механизатор Борис Ленингые гэрээ нэм үзэжэ хуухэнь үлэнь бүхэндэ шахуу хаража болохо байна...

УРДЫНХИДААЛ УРАГШАТ Банутийн ангуушал агнуура Урда мэтэ урагштайгаар эрхэлжэ байна.

„Столичный“ гэгэн кекс Энэ жэлдэ Баргажанай эдөө хоолой комбинатай шэнэ зүйлэй продукция — «Столичный» гэгэн кекс гаргана эхилэнхэй.

ПРАВДА БҮРЯТИИ Мүнөөдэрэй номеро: Нэгэдэхэ, хоёрдохы, гурбадахи хуудануудта: КПСС-эй обкомой V пленум дээрэ А. В. Модогоевой «Агууехэ Октябрь» социальн революциын 50 жэлэй ойдо бэлэдхэлтэй дашарамдуулан, обкомтой партианай организациын бэлдүүлхэ зорилгонууд» гэгэн элдлэл.

ПРАВДА БҮРЯТИИ Мүнөөдэрэй номеро: Дүрбэдэхи хууданда: Хятада болон байһан ушарнууд тухай ТАСС-эй мэдээсэлүүд; нотагай нонин, сонсохонууд.

Манай адрес, телефонуун г. Улаан-Удэ, ул. Ленинна, 26. Наши телефоны: редактор: 41-18, зам редактора — 34-30, ответ секретарь — 27-37; отдел промышленного производства — 48-89 и 33-61, сельскохозайственного производства — 27-50, 46-16 и 60-21, партийный аппарат — 40-49, идеологический и советского строительства и быта — 34-93, 24-74, информация — 34-05, рабселькоров и писем — 38-2 и 25-41.

Улаан-Удэ, ул. Коммунистическая, 20. Издательство, букалетерия и отдел объявлений — 37-32. Для междугородных переговоров — 16. Улаан-Удэ, типография управления по печати при Совете Министров Бурятской АССР.

И-00447.

АМЖАЛТАЯ АРЬБАДХАН...

Модо бэлдэхэ үйлдүүлгэ, промышленности хүдэлмэриндэ профсоюзай Бурядай обкомой президиумай, мүн түгэ промышленностин Бурядай УРС-ын хамтгы үзүлгөн байхан болохо. Тэнэ УРС-ын мэдэлэй худалдаа наймаанай предприятинуудай хүдэлмэриндэ дунда дэлгэрһэн социальн мурысоной дунгыг үнгэргөгшэ оной дүрбэдэхи кварталай түсөөлэй дүүргэлээр сөгсөлөн хаража үздэһн байна.

Республика дотор бие байһан 16 ОРС-ын худалдаа али бүхы ажалаараа Овохойн ОРС-ын (национальн) нүхэр Воробьев, профсоюзойн түрүүлэгшэ нүхэр Кузнецкий коллектив түрүүлжэ гаргабай. Энэ ОРС-ын бүхы магазин, столовонууд эд барад, эдөө хөөт наймаалха түсөөлүдэ үзүүлэн дүүргэе. Мүнөө 1967 оной эхэндэ социальн мурысоон бүри үргэжэжэ, магазин, столовонуудай коллектив бүхэн Агууехэ Октябрийн 50 жэлэй ойг нэрэгтэй түрэгтэйгээр угтахын тушо тэмсэе. Үнгэрһэн жэлдэ туйлаһан амжалталла улам арьбадхана. Хамтаһан түрүүлжэ айһан Овохойн ОРС-ын коллективтэ профсоюзай обкомой болон Бурядай ОРС-ын дэмжүүлгын Улаан гүе 300 тухарг мүнггэч шантайгаар баруулдагыба. Б. ЕГОРОВ.

ЭНЭЭНИЕ ДУУЛАА ХЭН ГҮТ?

СССР-эймэй газар дайдын 1200 мянган гектарные ой модон ээздэг. Модойнй запас 80 миллиард кубометр болоно. Энэ хадаа дэлхэйн модойн фондын гурбанай нэгэ хуби болохо юм.

Дэлхэйн бумбэрсэг дээрэ газарай худалон жэл соо 100 мянга дэһн болдог гэжэ прибороор тэмдэглэгдэнхэй. Тэдэнэй 10 мянга дэһн хүнүүд газар худалдаа хэжэ тухайдаг. 100-ныннь юм хандагддаг. 1-ныннь буйд аюуштайгаар гэхэ гүе, хада урла хамхалдаа газар галдуулдаг байхэ юм. Газаран тингэжэ худалон дорьбоной түб тингэ доро байдаггүй. Тусад 700—800 километр гүнзэгыдэ болон дорьбооо хүнүүд хуудайдаггүй гэжэ.

Республикыннай нинслэл хото — Улаан-Удэ үдрөөр үдэртэ халбаран хүргэе. Үйлсэ гудамжануудта шэнэ гэрнүүд жэрйлдэн болдог, хүнэй нөдэ баясуула. Жэшээлхэдэ, Бабункинай нэрэмжэтэ үйлсэ танингдахаар бэшэ болонхой.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Бабункинай нэрэмжэтэ үйлсэдэ. Л. ХАНДУРОВАН фото.

ТОММИНУУД ЯАЖА ХУЛГАНААНУУДЫЕ ИЛААБ?

Шотландийн баруун эрье шадар Атлангийн океаниа үзэгдүүлгэн, Сент-Килде арланууд хэбтэдэ юм. Тэдэниг насан дээрэ 30 хүнөө буйрдыһан Ангелин сэрэгшидэйд гаригуул орлодог. Зүүрөөр гэдэ сэрэгшидэйд хол худалдаа үзэ бэлэ, үрүн дэ худалдаанууд юм. «Томминууд» (сэрэгшид Ангелин шэжэж нэрлэнхэй) эдэ «дайсадала» хажыһа тэмсэхэе ойлгохо далай дабаа. Юуб гэдэл, али бүхы амталыг бариха гү, али хорлохо, алхыг хорлоно хүлдн Ангелин эхэ наринаар салхыдагддаг шү.

Сэрэгшидэйд эдэ хоолоо шанадаг, хадгалдаг газар худалдаануудтай тусгаар анхарал татадаг байһанын гайхалгүй аб даа. Үнэгэржэ эрхэдээ, сэрэгшидэйд эдэ хоолой рачон хадгалдаг болобо.

Нэгэтэ худалдаанууд жажалдаг рачон хадгалдаг газар рин шилжин орхогш — шадна ха, хойто удирхы тэмсэхинэй, түшээдэ залсуугайг рачин жажалда байһан худалдааны сэрэгшидэйд анхарал татаба. Түшээдэ худалдаанууд хагарма, склад болон эдэ хоол шиднидэ газараар харагдахана өгтө болбо.

Шэжэ Сент-Килде арлануудай нэгэн дээрэ амгалан байдал тогтобо. Зүүрөөр сэрэгшидэйд албата нүдлэнгийн үшөө нэгэр олохонгоо, Тэдэнэр сэрэгшидэйд рачин нахадүүрөө арал дээсүр таррач хайдаг болобо.

Ю. АЗАРОВ.

САГАЙ УЛАРИЛ

Улаан-Удын авиаметасташин мэдээсэлхэний ёһоор, мүнөөдэр республика доторнай бага зэргэ үзүлтэй байха, саһан орохогүй. Буулахаар халхилха. Баргажанай аймагта 18—22 бусад нотагуудаар 11—16 градус хүйтэн болохо. Улаан-Удэ городто хүнүндө 26—28, үдэргөө 12—14 градус хүнтэн байхаар хүлээгдэнэ.

Газарай худалдэһинөө болон гантанган гангай эгээн утаны 700 километр байһан. Тиньма ушар 1957 ондо Монголд үзэгдэһэн байна. Газарай худалдэжэ гаран тэрэ ган хоёргоо буужа бүгүүрхэдээ, гэгдэ оройон хүнүүд болон малнууд газар доро хагданшоо. (Халданарына абтаба).